

NY OG GAMMEL PSYKIATRIHISTORIE

En anmeldelse af Jette Møllerhøj:

*På gyngende grund. Psykiatriens praksisser og
institutionalisering i Danmark 1850-1920.*

Ph.d.-afhandling, Institut for Folkesundhedsvidenskab, KU 2006.

Jesper Vaczy Kragh

Den danske psykiatris historie har i mange år været et ret ubeskrivet område af danmarkshistorien. Emnet tiltrak ikke historikere, og opgaven med at skildre psykiatriens udvikling blev i en lang periode varetaget af psykiaterne selv. Det resulterede i forskellige spredte publikationer hovedsageligt om de enkelte hospitalers historie og fremtrædende psykiatere. Den første – og i mange år eneste – samlede fremstilling af emnet, *Sindssygeværnsens Udvikling i Danmark* (1916), blev skrevet af psykiateren Hjalmar Helweg, der på dette tidspunkt var overlæge ved Sindssygehospitalet i Vordingborg. Helwegs bog fokuserede på grundlæggelsen af psykiatrien i midten af 1850'erne, hvor de første statslige sindssygehospitaler blev bygget. Det var for Helweg en historie om humanitære tiltag og store forbedringer for de sindslidende. Lignende vurderinger kunne findes i de efterfølgende bøger af andre psykiatere; og i sin afhandling betegner Jette Møllerhøj, cand. mag. i historie og etnografi, denne litteratur som »klassiske psykiatriske fremstillinger« med fokus på fremskridt og udvikling.

Et modspil til de klassiske fremstillinger begyndte først at udkomme i Danmark i løbet af 1970'erne og 1980'erne. I den nye litteratur blev psykiatrien i stedet set som udtryk for social kontrol og disciplinering. Psykiatriens udvikling var ikke en fortælling om humanitære reformer, men en ny form for magtudøvelse, mente kritikerne. Flere af disse »revisionistiske fremstillinger«, herunder den brede bog Anders Kelstrups *Galskab, Psykiatri, Galebevægelse – en skitse af galskabens og psykiatriens historie* (1983), udsprang af periodens antipsykiatriske debat og var inspireret af teoretikere som Michel Foucault, R. D. Laing, Erving Goffman og Thomas Szasz. Ud over revurderingen af det humanitære aspekt ved psykiatrien havde den nye litteratur især fokus på datidens psykiatriske debatter og oprørske patienter som forfatteren Amalie Skram og hendes konflikt med overlægen Knud Pontoppidan på Kommunehospitalets psykiatriske afdeling i 1890'erne.

Men som Jette Møllerhøj fremhæver, var både den klassiske psykiatrihistorie og den revisionistiske ikke baseret på større systematiske analyser af 1800-tallet og 1900-tallets kildemateriale om psykiatrien.

Jette Møllerhøjs sigte er at fortsætte, hvor de ældre fremstillinger slipper, og foretage et mere dybdegående videnskabshistorisk studie af psykiatriens praksis og institutionalisering i perioden 1850-1920. Hertil benyttes også en ny tilgangsvinkel, hvor Møllerhøj vil forsøge »at forstå, hvordan datidens psykiatere selv forstod og fremstillede deres videnskabelige arbejde og indsats«. Denne fremgangsmåde er del af en ny type psykiatrihistorie, der – især i Storbritannien – er blevet udøvet af historikere. Gennem store kildestudier har britiske forskere fokuseret på psykiatrisk praksis på hospitalerne, og man har haft blik for, at »gode viljer om at behandle godt kan have eksisteret side og side med disciplinerende og kontrollerende aspekter og bestræbelser på at konsolidere psykiatrien som en videnskab«. Bortset fra et mindre udsnit af specialeafhandlinger er psykiatriens danske historie kun i begrænset omfang blev undersøgt på tilsvarende måde som i Storbritannien. Jette Møllerhøj har sit teoretiske udgangspunkt i denne internationale litteratur og giver i afhandlingen et interessant indblik i et stort materiale om psykiatriens institutionalisering i Danmark.

Afhandlingen er opdelt i forskellige dele, der skal belyse »psykiatriens institutionalisering som lægevidenskabeligt speciale og de praksisser, der lå til grund herfor«. De første to dele af afhandlingen er struktureret efter forskellige typer af kildemateriale, hvor hovedafsnittet »Psykiatrien som teoretisk praksis« analyserer alle psykiatriske lærebøger og monografier, mens afsnittet »Psykiatrien som klinisk praksis« gennemgår tidsskriftsartikler og sindssygehospitalernes årsberetninger (om forhold som antallet af patienter på hospitalet, fordelingen af diagnoser og forskellige former for behandling m.m.). De to hovedafsnit er tematisk afgrænset og fokuserer begge på det psykiatriske sygdomsbegreb, ætiologi, klassifikation og behandling. Efter en sammenligning mellem resultaterne i de to hovedafsnit kommer et tredje hovedafsnit, som omhandler »Psykiatrien som lægevidenskabeligt speciale«, og som ud fra de foregående afsnit analyserer »psykiaternes undervisnings- og publikationsaktiviteter, forholdet mellem anstaltspsykiatri og universitetspsykiatri, de videnskabelige idealer og psykiaternes videnskabelige selvforståelse«. Herunder fremhæves også forskellige psykiatridebatter så som konflikten mellem Amalie Skram og Knud Pontoppidan.

Analysen af psykiaternes praksis med at forklare, klassificere og behandle sindssygdomme viser, ifølge Møllerhøj, at psykiaterne tilstræbte en anerkendelse af deres fag ved at arbejde i overensstemmelse med bestemte videnskabelige normer og standarder fra lægevidenskaben. Som Møllerhøj skriver, var dansk psykiatri præget af en »stærk somatisk orientering«, mens bl.a. Freuds teorier ikke fik megen anerkendelse eller udbredelse i perioden frem til 1920. Psykiaterne ville gerne etablere deres felt og speciale som et område, der lå nær og lignede de somatiske specialer. Men de var også

klar over vanskelighederne ved dette projekt, da »psykiatrien på en række områder var ufuldstændig og endnu ikke indfrieede gældende standarder og videnskabelige idealer og metoder i den somatiske lægevidenskab«. Psykiatriens manglende eksakthed var også et tema for læger uden for psykiatrien, ligesom lægfolk ofte stillede sig tvivlende overfor behandlingen på sindssygehospitalerne.

Som Jette Møllerhøj skriver i afhandlingens konklusion, var de »psykiatriske praksisser« i den undersøgte periode »præget af en grundlæggende stræben mod og ambition om, at psykiatrien skulle institutionaliseres som et lægevidenskabeligt speciale«, og psykiaterne formåede i denne forbindelse at opnå »monopol på genstanden sindssygdom«. Men anfægtelserne af »psykiatriens metoder og graden af videnskabelighed gjorde det vanskeligt at blive fuldgyldig anerkendt som lægevidenskabeligt speciale på linje med de øvrige. Det gav det psykiatriske skib problemer med at nå i land og trods psykiaternes ihærdige bestræbelser på at gøre psykiatriens landfast, forblev den på gyngende grund«, pointerer Møllerhøj.

Jette Møllerhøjs omhyggelig gennemgang af det store psykiatriske kildemateriale fra 1850-1920 giver et vigtigt indblik i psykiaternes videnskabelige arbejde i perioden, og afhandlingen vil være et værktøj for fremtidige arbejder om dansk psykiatrihistorie. På baggrund af den lange tidsperiode, der undersøges – og manglende dansk psykiatrihistorisk forskning – må der i afhandlingen foretages stramme tematiske og kildemæssige afgrænsninger. Flere nye psykiatrihistoriske studier vil derfor kunne foretages med udgangspunkt i Jette Møllerhøjs arbejde. I forhold til spørgsmålet om psykiatriens institutionalisering vil især samfundsmæssige og politiske aspekter være interessante forskningsområder, som vil kunne kaste mere lys over grundlæggelsen af psykiatrien, og hvordan psykiaternes intentioner og planer blev modtaget af politikerne og myndighederne, der havde ansvaret for den statslige og kommunale psykiatri. I den nye britiske psykiatrihistorie har nærstudier af livet og arbejdet på udvalgte psykiatriske hospitaler præget forskningen. Lignende danske studier vil også være interessante og kunne uddybe afhandlingens analyser af lærebøger, tidsskriftsartikler og årsberetninger. Her vil især studier af psykiatriske patientjournaler være en vigtig kilde til at belyse psykiatrisk praksis i dagligdagen på hospitalerne, mens breve og andre skrifter fra psykiaterne vil kunne give yderligere indsigt i deres strategier og tanker om deres fag. Forholdet mellem den tidlige psykologi og psykiatrien vil være et andet væsentligt område, der kunne trænge til en nærmere undersøgelse, ligesom større biografiske studier af enkelte psykiatere. Opgaverne venter forude – og der er nok at tage fat på.